

BİR HOCADAN TALEBESİNE MEKTUPLAR

Abdullah UÇMAN*

1994 yılında yayımlanan bir yazımda, edebiyatımızda mektup türünün çağdaş iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması karşısında süratle ortadan kalktığını belirtmiş ve o günlerde yayımlanmış bulunan Mehmet Kaplan'ın *Âli'ye Mektuplar* adlı kitabının edebî mektup türünün belki de son örneklerinden biri olduğunu ifade etmişim¹. Ancak o günden bugüne, âdeta benim bu tahminimi yalanlarcasına, bu türde, hiç de azımsanmayacak sayıda kitabın çıktığına tanık olduk². İşte, içinde bulunduğumuz yılın başlarında yayımlanan *Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e Mektuplar* da bunlardan sadece biri³.

Kaderin, biz insanların anlayamadığımız bir takım garip cilveleri vardır. Metin Kayahan Özgül'ün büyük bir sabır, gayret ve titizlikle hazırlamış olduğu bu mektuplarda da bunun birçok örneğiyle karşılaşırız.

Ali Ekrem, bilindiği gibi, Namık Kemal'in oğlu. 1867'de, babasının Yeni Osmanlılar'la birlikte Fransa'ya kaçtığı sırada dünyaya gelmiş, adı bile mektupla konmuş. Babası öldüğü zaman henüz 19 yaşında, şiire ve edebiyata hevesli bir genç. Tam anlamıyla Servet-i Fünuncu olmamakla beraber bir süre de olsa bu topluluğun içinde yer almış. *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan şiirlerindeki müstear adı A. Nâdir. Galatasaray Lisesi'nde ve Dârülfünun'da edebiyat hocalığı yapmış; aynı zamanda edebiyattan, sanattan, şiirden ve estetikten anlayan bir yazar. Suut Kemal Yetkin ise, Urfa Halvetî dergâhı, postnişini Şeyh Abdülkadir Efendi'nin oğlu ve halifesi, II. Meşrutiyet'ten sonra *Tasavvuf* (1327/1911, 35 sayı) dergisini

* Doç. Dr. MSÜ Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 "Rıza Tevfik'e Mektuplar 1: Üç Bektaşî'nin Mektubu", *Tarih ve Toplum*, sayı 129, Eylül 1994, s. 133-136.

2 Bizim görebildiğimiz bu kitapların bellibaşlıları şunlardır: *Asiye Hatun'un Rüya Mektupları* (1994), *İki Gözüm Aziz Kardeşim Efendim* (İzzet Melih Devrim'e Mektuplar, 1994), *Cevdet Kudret'e Mektuplar* (1995), *Bedrettin Tuncel'e Mektuplar* (1995), *M. Nusret Tura'nın Mektupları* (1995), *Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar* (İsmet Özel ve Atol Behramoğlu'nun karşılıklı mektupları, 1995), *Abdülhak Hâmid'in Mektupları*, 2 cilt (1995), *Edebî Mektuplar* (Tahir Olgun, 1995), *Çilehâne Mektupları* (Tahir Olgun, 1995).

3 *Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e Mektuplar* (yayıma haz. Metin Kayahan Özgül), İstanbul 1996.

çıkaran, Urfa mebusu Şeyh Safvet Efendi'nin (1866-1950) oğlu. 1903 yılında doğmuş. Cumhuriyet sonrası yıllarında *Edebiyat Konuşmaları* (1944), *Sanat Meseleleri* (1945), *Edebiyat Üzerine* (1952), *Günlerin Götürdüğü* (1958), *Düş'ün Payı* (1960) ve *Denemeler*'iyle (1972), ama daha da önemlisi Baudelaire'in ünlü *Kötülük Çiçekleri* (*Les Fleurs du Mal*) çevirisiyle tanıdığımız bir isim. Deneme yazarı, eleştirmen, daha çok estetik ve sanat tarihçisi olarak akademik kişiliğiyle isim yapan bir yakın devir aydını.

Suut Kemal önce Galatasaray Sultanîsi'nde, daha sonra kısa bir süre de Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nde Ali Ekrem'in talebesi olur. Hoca talebe ilişkisi Galatasaray yıllarında başlar ve Ali Ekrem genç talebesini kendi şiir anlayışı doğrultusunda yönlendirir. Talebe daha sonra felsefe tahsili yapmak üzere 1925'te Paris'e Sorbonne Üniversitesi'ne gider. Kitapta yer alan mektuplardan anlaşıldığına göre, Ali Ekrem ile Suut Kemal arasındaki ilişki 1937 yılında Ali Ekrem'in ölümüne kadar on bir yıl sürer. Kitapta ilki Şubat 1926'da, sonuncusu Mart 1937'de olmak üzere değişik uzunlukta toplam otuz üç mektup bulunmaktadır. Kitap halindeki bu mektuplarda öncelikle dikkatimizi çeken birkaç nokta oldu. Bunlardan biri, Ali Ekrem'in bazı mektuplarında âdeta sınıfta, kürsüde ders verir gibi, çok farklı şiir anlayışlarına sahip olmalarına rağmen, öğrencisine, başta sanat, estetik ve şiir olmak üzere çeşitli konularda ders vermesi, bazı tavsiyelerde bulunması. İkincisi, zaman zaman bir baba, gerçek bir hâmi gibi talebesinin âdeta hayat çizgisini belirlercesine onun hayatına yön vermesi (özellikle 12. mektup). Üçüncüsü ve en önemlisi ise, hiç bir maddî menfaate dayanmayan bu ilişkinin se nelerce sürüp gitmesi.

Ali Ekrem mektup yazmayı, daha doğrusu yazışmayı çok ciddiye alan bir insan; mektuplaşmayı bir bakıma medeniyet ölçüsü olarak değerlendiriyor. Bu konuda bir mektubunda şöyle diyor: "Biz Türklerin hâlâ anlayamadığımız insaniyet ve medeniyet levâzımından biri de mektuplaşmak meselesidir. Mektup öyle akla gelince, keyif isteyince yazılıverecek bir şey değildir. Her mektup medenî, vicdanî bir vazifenâmedir". (12. mektup, s. 66). Hocasının mektup konusundaki bu hassasiyetine karşılık Suut Kemal de mektubun önemine inanmaktadır ve bu yüzden hocasıyla mektuplaşmasını on bir yıl sürdürdükten sonra hocasının mektuplarını değerli bir emanet olarak yıllarca saklamış bulunmaktadır. Ali Ekrem, yazmış olduğu mektupların sıradan, basit şeyler olmadığını, bunların "biri küçük edebî eser" olduğunun farkındadır ve bundan dolayı da bir nevi vasiyet gibi: "Bunları zâyî etme Suud. Bir gün gelir, mektuplarımı neşrolunmak üzere senden isterler!" (31. mektup, s. 117) der.

Daha önceki edebiyat tarihi bilgilerimizden hazırladığımız kadarıyla Ali Ekrem, Tevfik Fikret ve Cenab Şahabeddin gibi Servet-i Fünun topluluğunun ön plana çıkabilmiş şahsiyetlerinden biri değil. Onun adını daha çok, 1897 Türk-Yunan Savaşı sırasında Teselya zaferi üzerine yazmış olduğu ünlü hamâsî şiiri "Vasiyet" ile hatırlıyoruz. Ali Ekrem, buna rağmen, âdeta bir aile mirası gibi ömrü

boyunca şiirle meşgul olmuş. *Rûh-ı Kemal* (1909), *Zılâl-i İlâm* (1909), *Çocuk Şiirleri* (1917), *Ordunun Defteri* (1918), *Şiir Demeti* (1925), *Vicdan Alevleri* (1925) adlarıyla altı şiir kitabı yayımlamış, bir de *Tâir-i İlâhî* adıyla yayımlanmamış kitabın sahibi olduğu halde, onun şiir anlayışı ilhama dayalı, Servet-i Fünuncularla birlikte Türk şiirine giren empressionlara ya da lirizme açık bir şiir değil. O daha ziyade, gündelik, alelâde meselelerin, çeşitli obje veya "şey"lerin vezin ve kafiye uydurularak pekâlâ şiir olabileceğini zanneden bir şiir anlayışına sahip. Ali Ekrem, yüzyılın başından itibaren Fransa'da gelişen yeni şiir akımlarına kapalı olduğu gibi, karşı da. Bu yüzden de sürekli olarak talebesi Suut Kemal'in, kendisini yeni şiir akımlarına, meselâ dekadanlık olarak gördüğü simbolizme kaptırmamasını öğütüyor (s. 27, 29). Ali Ekrem, çok farklı ve 1920'lerde artık modası geçmiş bir şiir anlayışına sahip ve bu doğrultuda Baudelaire'i Hugo'dan, Verlaine'i Musset'den daha küçük görebiliyor (s. 31). Talebesi Suut Kemal'in yavaş yavaş da olsa etkisinde kalmaya başladığı yeni Fransız şairlerinin kim olduklarını bilmeden, onları "nîm-mecnun" olarak nitelenmekten çekinmediği gibi (s. 33), artık Paris'in sanat-edebiyat çevrelerine girip çıkan Suut Kemal'den de hamâşi şiirler yazmasını isteyebiliyor (s. 34)⁴.

Ali Ekrem bazı mektuplarında yer yer, bir şair olarak yaşadığı devirde takdir edilmemekten şikâyet ediyor ki, bu konuda büsbütün haksız değil. 5. mektubunda ise, poetikası üzerinde çalışacaklara faydalı olabilecek nitelikte, şiirlerinde niçin daha ziyade tabiatı konu edindiğini ayrıntılarıyla açıklıyor (s. 43). Ancak, Ali Ekrem, üstadı Recaizâde Ekrem gibi, sıradan, hemen her "şey"ın şiir konusu olabileceğini zannettiği için, vezinli-kafiyeyle olan her şeyi de şiir kabul ediyor. Meselâ 4. mektuba iliştilen "Sağ ve Sol El" (s. 26) ile "Yeşil Papağan" (s. 37-39) ve "Kamış Kalem" (s. 63) manzumelerinin hiç birinin şiir değeri taşımadığının ve taşıyamayacağının farkında bile değil.

Her fırsatta talebesine ders vermeyi ihmal etmeyen hoca, 5. mektubunda, "intihal"le "iktibas"ı karıştıran öğrencisine bu mealde uzun bir açıklama yaparken, 8. mektubunda ise öğrencisinin "Gemi" adlı şiirini, 1920'lerde artık fazla bir anlam ifade etmeyen eski belâgat kurallarına göre eleştirir (s. 52-53).

Ali Ekrem'in, mektuplarında, zaman zaman babası Namık Kemal'i, Abdülhak Hâmid'i, Recâizâde'yi, Muallim Naci'yi, Tefik Fikret'i ve Cenab Şahabeddin'i değerlendirdiğini de görüyoruz. Meselâ Namık Kemal'i, Abdülhak Hâmid'i ve kendisini Taine'in sanat anlayışına göre ele alması oldukça ilginç. Şunları

4 Suut Kemal henüz Paris'e gitmeden, 1921-1923 yılları arasında daha çok hocasının etkisi altında yazdığı on üç şiiri *Şi'r-i Leyâl* (1339/1923) adıyla bir kitapta toplar. Hatırladığım kadarıyla bu kitabın bir de ilginç sonu olur; Suut Kemal tahsil için Paris'e gittikten, orada yeni şiir akımlarını ve yeni şairleri tanıdıktan sonra daha önce kendisinin yazdığı şiirleri beğenmez ve iyi bir şair olamayacağına karar verir. İşte bu karardan sonra, tatil için Paris'ten İstanbul'a döndüğünde yaptığı ilk iş, kitapçıları dolaşıp bulabildiği kendi şiir kitaplarını toplamak olur (bk. *Denemeler*, İstanbul 1972, s. 277).

söylüyor Ali Ekrem burada: "En iyi tanıdığım Nâmık Kemal kendi ırkının ve zaman ve muhitinin bir muhassasıdır. Hâmid'i İngiltere ve Hindistan, en ziyade İran, Fransa da ikinci derecede vücuda getirmiştir. Nedîm'i Lâle Devri'nin halk ettiğinden şüphe edilebilir mi? Sen bugün İstanbul'daki Suud musun? Ben Kemal'in oğlu olduğum ve Abdülhamid ve Meşrutiyet devirlerinde, nihayet Harb-i Umumi ve Anadolu zaferi esnâsında yaşadığım için hem natüralist, hem vatan-perver, hem heccav ve hem münekkid bir edîb olmuştumdur" (14. mektup, s. 70).

Ali Ekrem, daha önce başka vesilelerle yaptığı gibi, burada da, kendisinin de bir süre aralarında bulunduğu Servet-i Fünun topluluğunu eleştirmekten, hattâ Cenab Şahabeddin hakkında ağır tenkitlerde bulunmaktan kaçınmaz (5. mektup, s. 43-44; 7. mektup, s. 49). Ali Ekrem'in Muallim Naci hakkındaki değerlendirmesi de pek yeni olmamakla beraber, onu Servet-i Fünuncularla mukayese etmesi ve bu topluluğun ikinci derecedeki şairlerinden bir Hüseyin Suad'tan, bir Hüseyin Sîret'ten bile aşağı görmesi pek insafli değil (28. mektup, s. 108; 29. mektup, s. 113). Daha önce kendisinin takdir edilmediğinden yakınan Ali Ekrem, kütüphanesinde hiç bir şiir kitabı bulunmayan Muallim Naci'yi doğru dürüst okumadığını söylüyor ama, kulaktan dolma da olsa eski bir alışkanlıkla olumsuzhüküm vermekten çekinmiyor. Ali Ekrem'in, halk şiiri hakkındaki "nihâyeti'n-nihâye his şiiri" şeklindeki görüşü de ilginç geldi (s. 109).

Bu kitaptaki mektuplardan öğrendiğimiz kadarıyla Ali Ekrem'in aynı zamanda trajik bir yanı da var. Bir bakıma, aynı adı taşıdığı üstadı Recâizâde Ekrem'le benzer bir kaderi paylaşıyor gibi geldi bize. Ali Ekrem'in tek oğlu, kendisine büyük ümitler bağlanan şair Cezmi bir aşk uğruna 1917 yılında, henüz 21 yaşında intihar etmiştir (s. 73). 15. mektuptan da, Ali Ekrem'in üç kızının en büyüğü olan Mâsume'nin, Haziran 1928'de henüz 29 yaşında iken, Mısır'da tifüden öldüğünü öğreniriz. Bunlar, hissî bir babanın gerçekten zor katlanacağı acılar. Bu münasebetle 16. ve 17. mektuplarda, duygu yüklü bu babanın çok sevdiği kızıyla ilgili çok güzel pasajlarla karşılaşırız: "Evet büyük musîbetler bizim kalbimizde yaralar açarlar, lâkin sonra dest-i zaman o yaralara kat kat perdeler yerleştirir, nihayet maddî cerîhalarda olduğu gibi mânevî cerîhalarda da birer bere haline girerler. İşte şimdi benim kalbimde Cazmi'nin hayali bir bere kalmıştır. Mâsume'nin hayali de öyle olacak. O zaman ekser zamanlarım gülmek, eğlenmek, görmek, anlamakla, bazan da ağlayıvermekle geçecek (.....) İnsanlar böyle alçak yahut mantikî düşünürsek böyle yüksek mahlûkattır! Unuturlar, unuturlar; kendilerinden başka her şeyi unuturlar!" (16. mektup, s. 76). Ali Ekrem'in Suut Kemal'le bu kadar yakından ilgilenmesi, genç yaşta kaybettiği oğlu Cezmi'nin yerine onu koymak istemesinden kaynaklanmış olamaz mı?

Ali Ekrem'in mektuplarında kendine özgü, ilginç, bazı tesbitleriyle de karşılaşıyoruz zaman zaman. Bunlardan en ilginç Abdülhak Hâmid'le ilgili olanı; şöyle diyor onun hakkında: "Ziya Paşa, Nâmık Kemal, Hâmid hep birer heykel-i sıh-hattir. Ziya Paşa ile Kemal'i istibdad öldürdü, yoksa yüz yaşına kadar yaşarlardı. Hâmid'i istibdad da öldürmedi, kendisi bile öldürmeğe muvaffak olamadı. Lâ-

akal altmış sene mütemâdiyen içtiği ve hemen her gece bir karıyla buluştuğu halde Hâmid henüz zindedir!" (3. mektup. s. 29). Günümüzün hayvan dostları alınmasınlar ama, Ali Ekrem'in 4. mektubundan, eski devirlerde sadece hadımağaları ile yaşlıların hayvanları sevdiklerini öğreniyoruz (s. 36).

Ali Ekrem de nesildaşlarının çoğu gibi, bir zihniyet veya bir dünya görüşü şeklinde olmaktan çok, sadece bir alışkanlık gereği Latin harflerine, yani harf inkılâbına çok, sadece bir alışkanlık gereği Latin harflerine, yani harf inkılâbına karşı çıkıyor ama bu muhalefetin bir takım sakıncaları olduğunun da farkında (s. 87). Bu konudaki düşüncelerini talebesine aktarırken ihtiyatlı davranmasını vurgulamaktan da geri durmuyor. Ali Ekrem 1928'den, yani harf inkılâbından sonra, zayıf bir sesle de olsa "Asıl Türkçe yazınız!" diye bir temennide de bulunacaktır (s. 110). Ali Ekrem, aynı zamanda o günlerde moda olmaya başlayan öz Türkçecilik akımının da karşısında ve bu akımın tutmayacağını, er geç iflâs edeceğini; bu dille ortaya konmaya çalışılan edebiyatın da bir gün mutlaka çökeceğini savunmaktadır (30. mektup, s. 116-117).

*

Adını Tanzimat sonrası döneme ait çalışmalarıyla tanıdığımız Metin Kayahan Özgül'ün Ali Ekrem'in mektuplarının peşine düşüp bunları elde etmesi, büyük bir gayret, sabır ve dikkatle koymuş olduğu dipnotlarıyla eseri zenginleştirerek yayıma hazırlaması, gerçekten takdire değer bir faaliyet. Kitabı büyük bir keyifle okurken bütünü içinde pek de önemli olmayan birkaç noktaya takıldım ki bunları da belirtmeden geçemeyeceğim:

— Ali Ekrem hakkında, küçük hacimde de olsa şu anda mevcut tek çalışma İsmail Parlâtır'ın *Ali Ekrem Bolayır* (Ankara 1987) adlı kitabıdır. Bu çalışmanın, M. Kayahan Özgül tarafından âdeta ısrarla hiç bir yerde zikredilmemesi, hattâ daha önce hâtırat yayımında da⁵ aynı şekilde kitabın tam künyesinin verilmekten kaçınılarak yuvarlak bir ifadeyle geçiştirilmesi dikkatimizi çekti.

— M. Kayahan Özgül'ün mektupları yayımlarken keşke böyle yapmasaydı dediğim hususlardan biri de, kitabın şapkalarla boğulmuş olmasıdır. Kitabın hemen her satırında Türkçe asıllı olmayan bütün kelimelere şapkalar oturtan ve birçok kelimeyi eski imlâsı ile yazan M. Kayahan Özgül, böylece kitabı hantallaştırmış, âdeta okunmasını güçleştirmiştir. İşte bugün bir çoğunu günlük dilde kullandığımız ama burada ısrarla şapkalı yazılan kelimelerden bazıları: Mektûb, şâir, vicdân, şâyed, edebiyât, cevâb, devâm, tâtil, acabâ, hâlde, fenâ, ihtimâl, merâk, târih, yâhud, nihâyet, âlâkadâr vb. Bazan da asıl şapka konulması gereken yerde unutulduğu görülüyor. Meselâ "Âlem-i bâlâya dil-i ârâmını" şeklinde olması gereken mısra "Alem-i bâlâya dil-i râminı" şeklinde çıkmış (s. 90).

— Yukarıda da belirttiğim gibi, M. Kayahan Özgül çok isabetli notlarla kitabı zenginleştirmiş, ancak bazı yerlerde biraz daha dikkatli olamaz mıydı demek-

⁵ *Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları* (Ankara 1991). Burada, söz konusu çalışma indekste s. 494 olarak geçtiği halde, aslında s. 495'te zikredilmektedir.

ten de kendimi alamadım. meselâ 23. mektupta bir not düşülerek Suut Kemal'in 1930'da yayımlanan *Estetik* kitabının, Ali Ekrem'in ifade ettiği gibi bizde ilk estetik kitabı olmadığını, daha önceki yıllarda da irili ifaklı estetik kitapları kaleme alındığını; hiç olmazsa Suut Kemal'in eserinin Cumhuriyet'ten sonra yazılan ilk estetik kitabı olduğu açıklanamaz mıydı!

— Ali Ekrem 25. mektubunda muhtemelen bir dalgınlık eseri olarak "Üç yüz yirmi altı senesinde Dârülfünun'a dolan asker kaçağı, azgın talebe Tevfik Fikret'i, Rıza Tevfik'i edebiyat hocalığından firâra mecbur etmişlerdi!" (s. 100) diyor. Bu sözler Tevfik Fikret için bir bakıma doğru sayılabilir ama Rıza Tevfik için kesinlikle doğru değil. Çünkü Rıza Tevfik bu tarihte, yani 1910'da (1326) Meclisi Mebusân'da İttihad ve Terakkî'nin Edirne mebusudur. Rıza Tevfik'in Dârülfünun'daki hocalığı 1919-1922 yılları arasındadır.

— 25. mektuba konulan 1 nolu dipnotundaki "Ekrem'in Dârülfünun'a doluşan asker kaçağı gençlerle ilgili cümlesi sosyal hayattan Fecr-i Âtî'nin yıkılışına kadar pek çok olayı açıklayabilir" (s. 100) cümlesi hiç bir şey ifade etmiyor. Bence burada ya bir satır düşmüş ya da anlatılmak istenen düşünce tam olarak açıklanamamış.

— M. Kayahan Özgül 29. mektupta, isabetli bir şekilde Muallim Naci'nin Rusçuk'ta basılan *Terkîb-i Bend*'inin ona daha İstanbul'a gelmeden şöhret kazandırdığını belirtiyor ama her nedense 1874'te (1291) yayımlanan bu küçük kitabı'nın basım tarihini vermiyor⁶.

— M. Kayahan Özgül oldukça dikkatli, titiz bir insan ama belki de onun inisiyatif dışında bazı önemsiz hatalar da olmuş. meselâ "meskût-ı anh" "meskûtu anh", "hâdisât-ı aşk" "havâdisât-ı aşk" (s. 36-37); "münakkahiyet" "Münkahiyet" (s. 96); "nihâyetü'n-nihâye" "nihâyetü'l-nihâye" (s. 109); "bedihiyât-ı ûlâ" "bedihiyât-ı evveliyye" (s. 114) şeklinde çıkmış.

— Daha önce kitap hakkında bir tanıtma yazısı yayımlayan Bâki Asiltürk'ün temennisine⁷ ben de katılıyorum. M. Kayahan Özgül, kitabın sonuna konuyla ilgili herkesin kolayca anlayabileceği türden kelimelere ait bir sözlük koymak yerine bir indeks koysaydı çok daha isabetli olurdu.

*

Bu mektuplardan, her kesimden okuyucularla birlikte daha çok üniversitelerdeki genç akademisyenlerin alacakları büyük dersler var. Kitap dikkatle okunduğu takdirde, YÖK'ün kuruluşundan bu yana artık büyük ölçüde ortadan kalkan hoca-talebe ilişkisinin bir ömür boyu, her düzeyde nasıl karşılıklı sevgi ve saygı çerçevesinde sürdüğünü gösteren örneklerle dolu olduğu görülecektir.

Son olarak, hiç bir maddî fedakârlıktan kaçınmayarak Türkiye'de de pekâlâ Avrupa'da olduğu gibi üstün baskı kalitesine sahip kitaplar yayımlanabileceğini gösteren Oğlak Yayıncılık'ın zevk sahibi yöneticilerini kutlamak istiyorum.

⁶ Muallim Naci hakkında kapsamlı bir araştırma için bk. Celâl Tarakçı, *Muallim Nâci Efendi-Hayati ve Eserlerinin Tedkiki* (Samsun 1994). *Terkîb-i Bend* için bk. a.g.e., s. 40, 605.

⁷ "Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e Mektuplar", *Dergâh*, sayı 77, Temmuz 1996, s. 22.